

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационна работа за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление, 3.7. Администрация и управление, научна специалност „Приложение на изчислителната техника в икономиката“

Автор на дисертационната работа: Неда Венелинова Чехларова

Редовен докторант към катедра „Математика, физика и информатика“, ФГП,
Лесотехнически университет, София

Тема на дисертационната работа: „Изследване на системата за е-бизнес в контекста на повишаване на дигиталните и професионални компетенции на потребителите“

От: проф. д-р Марина Петрова Младенова.

Лесотехнически университет, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.7. Администрация и управление, научна специалност
Приложение на изчислителната техника в икономиката

Назначен за член на научното жури със заповед на ректора на Лесотехническия университет № ЗПС-530/ от 17.10.2022 г.

1. Спазване на процедурата.

Предоставения ми комплект с материали на хартиен и електронен носител е в съответствие със списъка от изискващи се документи при защита на дисертация за присъждане на ОНС „Доктор“, съгласно ЗРАСРБ и Правилника на ЛТУ за неговото приложение. В него се съдържат следните документи: заявление от докторантката, дисертационния труд и автореферата за него, декларация за оригиналност по смисъла на чл. 27, ал. 2 от ППЗРАСРБ, справка за изпълнение на минималните национални изисквания за научната и публикационна дейност, справка за приносите свързани с дисертационния труд, библиография на публикуваните научни статии по дисертацията, протокол от предварителното обсъждане на дисертацията от разширение Катедрен съвет, автобиография по европейски образец, нотариално заверена диплома за висше образование ОКС „Магистър“, специалност „Стопанско управление“ от ЛТУ, удостоверение за положените четири изпита по специалността от индивидуалния план на докторантката, копия от заповедите за зачисляване и отчисляване с право на защита и информационните карти на НАЦИД на български и английски език. В наличната документация няма никакви сигнали и възражения по сроковете на процедурните стъпки, по темата на дисертацията или по какъвто и да е повод за нейното разработване и ход на защитата, което налага извода, че документите отговарят на всички

законови, морални и етични норми за изпълнение на процедурата по защитата на разработения дисертационен труд.

2. Кратки биографични данни за докторанта.

Неда Венелинова Чехларова е следвала и завършила висшето си образование във Факултет „Стопанско управление“ на ЛГУ през 2017 г. със специалност ОКС „Бакалавър“ – Стопанско управление, а през 2018 г. и ОКС „Магистър“ – Стопанско управление. От 2019 г. е редовен докторант в ЛГУ. Владее и използва в работата си английски език и има отлична компютърна грамотност и дигитални умения.

3. Актуалност на проблема.

Динамичното развитие на информационните и комуникационни технологии, огромното многообразие на тези технологии, протичащите активни процеси по информатизация и дигитализация, влияещи върху нарастването на броя от електронни аналози на традиционните бизнес процеси, засягат пряко процесите, свързани с използването на системата за електронен бизнес на организациите и стопанските субекти от страна на потребителите.

Потребителите са важен елемент за успешното функциониране на единния цифров пазар, в който гражданите и предприятията имат „безпроблемен и справедлив достъп до онлайн услуги и стоки, независимо от гражданството и местоположението си“, което е една от целите на Европейската комисия. Независимо от заложените и развити в процеса на обучение на потребителите фундаментални знания и умения в различните образователни степени, системата за електронен бизнес в контекста на промените на националното, регионалното и международно законодателство и технологичното развитие, зависи във все по-голяма степен от актуално и адекватно специализирано обучение, позволяващо на потребителите да бъдат в крак с последните тенденции в области като информационна сигурност, комуникация, използване на специализирани устройства и/или технологии и други.

В аспекта на казаното до тук, направеното изследване на системата за е-бизнес в контекста на повишаване на дигиталните и професионални компетенции на потребителите е много актуално.

4. Връзка между темата на дисертацията и целесъобразността на поставените цели и задачи.

Разработеният дисертационен труд тематично е свързан с прилагането на приложения инструментариума за разработване и планиране на инициативи съдейства за бърза информираност на потребителите относно ключови или специфични особености на обхванатите в системата за електронен бизнес ИКТ и за развитието на дигиталната компетентност на потребителите в контекста на динамиката на развитие на системата за електронен бизнес на организациите и стопански субекти. Обект на изследване е текущото състояние на системата за електронен бизнес в рамките на съвременните организации и

стопански субекти по отношение на използваните средства, технологии и ресурси, оказващи пряко въздействие върху работата на потребителите с тях при осъществяването на различни бизнес процеси. Предмет на изследване са дейности, инициирани или организирани от е-бизнес организации или стопански субекти, за създаване на условия за развитие на дигитални компетенции на потребителите, необходими за успешно и ефективно взаимодействие със системата за електронен бизнес на организациите и стопанските субекти.

Целта на дисертационния труд е да изследва основните особености и обхвата на съвременната система за електронен бизнес, използвана в организациите и стопанските субекти, в контекста на необходимостта от повишаване на дигиталните компетенции на потребителите на тази система, което би гарантирало запазване на конкурентни предимства, преодоляване на дигиталното изоставане, ускоряване на процесите по дигитализация и информатизация и други ползи в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план.

5. Общо представяне на дисертацията, оценка на знанията и степента на познаване на въпроса.

Текстът заедно с 44 фигури и 37 таблици е представен на 180 страници и включва увод обосноваващ актуалността на темата, цел и задачи, методика на изследване, три глави, заключение, списък на цитираната литература, съдържащ 204 източника и три приложения. Изведени са пет научни и научно-приложни приноси и е представен списък със седем публикации. във връзка с дисертацията – 3 на английски и 4 на български език, като последните две публикации от 2021 и 2022 г. са самостоятелни.

В ГЛАВА ПЪРВА. Система за електронен бизнес, е направен тематично подреден и балансиран преглед на свързаните с темата области: Електронен бизнес; Модели за електронен бизнес; Категории е-бизнес; Практики, възникнали в условията на пандемия, въздействащи върху образователния процес; Нормативни регулации на е-бизнес; Въздействие на парадигмата „облачен компютинг“; Обхват на понятието потребител и Класификация на софтуерните продукти. Главата завършва с обобщени изводи и логично заключение че изследванията, свързани с киберсигурността и внедряването на постигнати резултати, изпъкват като важен фактор за стабилност на е-бизнеса. Компоненти на системата за е-бизнес на съвременните организации и стопански субекти показва ясно изразени тенденции по отношение на дигитализацията в съвременния свят. Увеличила се е необходимостта от възможности за осъществяване на отдалечена работа при гарантирано ниво на защита на критичните данни и цифрови активи. Нараснало значение на облачните технологии за съвременните организации и стопански субекти води и до необходимостта от съответната подготовка за използването им.

В ГЛАВА ВТОРА. Дигитални и професионални компетенции, са разгледани базовите понятия в научната литература и стратегически документи, направен е преглед на изследванията и практиките до момента, както и е представено развитието на дигиталните

компетенции на потребителите от някои професионални групи. Всички разглеждания са систематизирани съобразно с поставените задачи. Главата завършва с обобщени изводи показващи много задълбочено изследване и разбиране на разглежданата тематика, както и възможностите на докторантката за анализ и извеждане на аргументирани заключения.

В ГЛАВА ТРЕТА. Насоки и мерки за развитие на дигиталните компетенции на потребителите, са представени Рамката за компетентност на потребителите в областта на цифровите технологии; DigCompConsumers; Изследвания и практики относно дигиталната компетентност на потребителите. На база на разглежданията до момента се предлагат добре систематизирани дейности на бизнеса, в подкрепа на развитие на дигиталната компетентност на потребителите, които са подходящи за извършване самостоятелно от бизнес организацията, или в партньорство. Представени са резултатите от впечатляващия брой проведени интервюта с професионалисти от множество различни области: управление на дистанционно обучение във ВУЗ; директор информационни технологии и киберсигурност; управител и експерт по киберсигурност; организатор на е-обучения за професионална квалификация; организатор на екипна дейност в областта на изкуствата; сервизен техник; търговец в сферата на туризма; експерт Оценка на риск и търговци (Underwriting Specialist); пенсионер, над 80 г. възраст. На база на анализ на рамката за компетентност в областта на цифровите технологии за гражданите, рамката за компетентност на потребителите в областта на цифровите технологии, резултати от наблюдения и експертни оценки, са предложени кратки обучения за подкрепа на потребителите систематизирани в следните модули: „Е-потребители в е-магазини“; „Права и защита на е-потребителите“; „Е-комуникация в е-среда“; „Е-потребител в съвременното общество“; „Работа с QR код“ и „Работа с е-подпис“. За всеки модул са разработени и представени включените в него теми и е дадена анотация на съдържанието им. През 2021 г. са проведени пилотни обучения с учители, студенти, смесени групи от потребители. Направен е задълбочен анализ на постигнатите резултати от пилотните обучения за работа с QR код и Електронен подпис. За обученията за работа с Електронен подпис е направен и SWOT анализ на използване на е-подпис от гледна точка на потребителите.

Във връзка с инициране и подготовка на кратки обучения, е създадена таблица с областите на компетентност по DidCompConsumers от гледна точка на класификацията в DidComp2.0. Областите на компетентност по DidCompConsumers са подкрепени с конкретни примери. Направени са препоръки за дейности, чрез които бизнесът може да съдейства за създаването на условия за повишаване на дигиталната компетентност на потребителите. Те са насочени както директно към потребителите, така и към подготовката на кадри, комуникиращи с потребителите. Главата завършва с обобщени изводи.

В цялостната разработка на дисертационния труд докторантката показва много добро познаване на разглежданата тематика, възможности за провеждане на самостоятелни изследвания, анализ на резултатите и предложения за практически насочен инструментариум в разглежданата област.

6. Методология на изследването.

Целта на разработвания труд е ясно и целенасочено формулирана и от нея логично са поставени осем основни задачи, които също са изпълнени последователно. Методиката на изследването включва теоретични и емпирични изследвания. Използвани са научните методи наблюдение, анализ, конкретизация и обобщение, анкета, интервю, SWOT-анализ, експеримент. За обработка на статистическите данни е използван Microsoft Excel.

Описанието на използваните методи е коректно и последователно и дава основание да се заключи, че докторантката ги владее и може да работи самостоятелно, както и да обработва получените данни от тях.

7. Оценка на резултатите от дисертацията (Коментар на заключенията, приносите и публикациите към дисертацията).

В резултат на разработката е доказана изследователската теза, че прилагането на приложения инструментариума за разработване и планиране на инициативи съдейства за бърза информираност на потребителите относно ключови или специфични особености на обхванатите в системата за електронен бизнес ИКТ и за развитието на дигиталната компетентност на потребителите в контекста на динамиката на развитие на системата за електронен бизнес на организациите и стопански субекти.

Авторският подход се състои в предложеният инструментариум в помощ на бизнес организациите при планиране и организиране на дейности в подкрепа на развитие на дигиталната компетентност на потребителите, както и в разработените кратки обучения, основани на рамката за компетентност на потребителите в областта на цифравите технологии, на рамката за компетентност в областта на цифровите технологии за гражданите, на наблюдения и на експертни оценки, и както и на установеното нарастване на е-търговията и на дейностите по осигуряване на кибер сигурността.

Приемам по същество формулираните изводи, тъй като те са направени въз основа на изпълнението и резултатите от задачите на дисертационния труд и се отразяват в общия аспект на дисертацията. Аргументирани са изводите, че за успешното функциониране на единния цифров пазар важен елемент са потребителите и че подобряването на дигиталната компетентност на голяма част от потребителите съдейства и за подобряване на професионалната им компетентност; за развитието на дигитална компетентност от значение са възрастовите, личностните и професионалните особености на личността и затова е подходящо организиране както на събития за потребителя въобще, така и на събития за специфична аудитория от потребители и оформяне на потребителски групи.

С доказана научна и приложна стойност са и изведените приноси от разработения научен труд, като за мен с голяма приложна стойност и актуалност е създадения и апробиран инструментариум за разработването и планирането на инициативи, насочени към повишаване на дигиталните компетенции на потребителите в контекста на динамиката на развитие на

системата за електронен бизнес на организациите и стопански субекти.

Във връзка с разработения дисертационен труд е представен списък със седем публикации, две от които самостоятелни, които представят съществени елементи от изследването. Публикациите покриват критериите на Правилника за приложение на ЗРАСРБ на ЛТУ и изискванията на НАЦИД за публикационна активност.

8. Критични бележки и въпроси.

Нямам критични бележки.

Въпроси:

1. Може ли докторантката да синтезира препоръки за използване на получените резултати в практиката.
2. Актуалността на разгледаните в дисертационния труд въпроси дава възможност да се определят и основните насоки за допълнителни проучвания по настоящата тема, какви са те според докторантката.

9. Лични впечатления.

Познавам Неда Венелинова Чехларова още от времето когато беше студентка първи курс във ФСУ. Следила съм израстването ѝ след това като докторант и преподавател. През учебната 2021/2022 г. тя извеждаше упражнения по дисциплината „Компютърни системи“ за студентите 1 курс, специалности СУ и АТ, на която аз съм титуляр. Тя е много добре организиран, отговорен, изпълнителен и етичен човек. Притежава умения за работа в колектив. Владее необходимата риторика при работа със студентите и показва способност да ги приобщи към учебния процес, да прикове вниманието им и да получи тяхното уважение.

10. Заключение.

Въз основа на усвоените и приложени от докторанта различни методи на изследване, правилно изведени експерименти, направените обобщения и изводи, считам че представения дисертационен труд отговаря на ЗРАСРБ и Правилника за приложение на ЗРАСРБ на ЛТУ, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото научно жури да оцени положително и да присъди на Неда Венелинова Чехларова ОНС „Доктор“ по професионално направление, 3.7. Администрация и управление, научна специалност „Приложение на изчислителната техника в икономиката“.

Изготвил рецензията:

/проф. д-р Марина Младенова/

Дата на подаване на рецензията: 28.11.2022 г.